

Kurmaca ve Gerçek İlişkisi Üzerine Bir Kitap: *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?*

A Book on the Relationship between Fiction and Reality: *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?*

Duygu Toksoy Çeber¹

¹Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tiyatro Bölümü, Dramatik Yazarlık Anasanat Dalı, Ankara, Türkiye.

Sorumlu yazar/

Corresponding author : Duygu Toksoy Çeber

E-posta/E-mail : dceber@ankara.edu.tr

ÖZ

Beliz Güçbilmez'in 2023 yılında, Kolektif Kitap tarafından yayımlanan *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?* adlı kitabı kurmaca ve gerçek ilişkisi üzerine bir deneme kitabıdır. Güçbilmez'in kurmaca konusunu teorik ve pratik olarak tartışmaya açtığı bu kitap, hem alanın uzmanları hem de alana ilgi duyan okur için katmanlı bir yapı sunmaktadır. Bu yazıda Güçbilmez'in *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?* adlı kitabı tanıtılacaktır.

Keywords: Kurmaca, Bellek, Metafor, Palimpsest, Anlatı

ABSTRACT

Published by Kolektif Kitap in 2023, Beliz Güçbilmez's "Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?" is an essay book exploring the relationship between fiction and reality. In this book, Güçbilmez delves into the theoretical and practical aspects of fiction, offering a layered structure for both experts in the field and readers interested in the subject matter. In this article, Güçbilmez's book "Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?" will be reviewed.

Anahtar Kelimeler: Fiction, Memory, Metaphor, Palimpsest, Narrative

Başvuru/Submitted : 28.03.2024

Kabul/Accepted : 24.05.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution - NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

Giriş

*İroni ve Dram Sanatı, Zaman Zemin Zuhur: Geçmişin Tiyatral Temsili*¹ adlı kitapları ve tiyatro teorisi alanındaki makaleleriyle, özellikle tiyatro alanında üretim ve araştırma yapan okurların yakından takip ettiği Beliz Güçbilmez, Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız? adlı kitabında daha geniş bir okur yelpazesine sesleniyor. Kurmaca ile gerçek ilişkisi üzerine deneme niteliğinde olan bu kitap, kurmaca fikrini hikaye, roman, anlatı, tiyatro, sinema gibi alanları kapsar biçimde kullanıyor. Kitabın teorik tartışmalara yer veriyor olması, örneklerle konuları anlaşılır hale getirmesi, ayrıca küçük hikaye parçalarıyla pratiğe ilişkin veriler sunması, alanların birbirlerini beslemelerine imkan sağlıyor. Okurun zihnine katı kategorilerin belirlenimleri yerine, birbiriyle alışveriş halinde derin ve eğlenceli patikalar çiziyor. Bu nedenle kitap, bir oyuncudan bir ressam, bir akademisyenden bir öykücüye kadar pek çok farklı alanda üretim yapan veya bu alanlara ilgi duyan okurun ilgisini çekebilecek, okurun kendi özel alanlarına doğru genişletebileceği çok katmanlı bir yapıya sahip. Bu katmanlılık sayesinde Güçbilmez, herkesin iyi okur-yazar olamayacağı biçimindeki varsayımların mistik yuvalarını dağıtıyor. Kitap boyunca derinleştirilen temel kavramlardan olan katmanlılık ve çerçeveleme, aynı zamanda kitabın kendi inşa sürecine de eşlik ediyor; böylece üzerine düşündüğü ve hakkında konuştuğu içeriği, kendi yapısında da muhafaza ediyor.

Bu kitabında Güçbilmez, uzun yıllar sürdürdüğü oyun yazarlığı hocalığından, tiyatro akademisyenliğinden ve yürüttüğü okuryazarlık atölyelerinden biriktirdiği düşünce ve deneyimlerini paylaşıyor okurla. Kitapta dikkat çeken bir diğer unsur, yazarın bu kitabı yazma sürecindeki düşünme, öğrenme ve duygulanımlarını da okura sunuyor olması; yazma sürecinin okuma serüvenine dahil olması. Okur, iç içe geçen katmanlar arasında yazarın anekdotların, hatırlamaların, sözcük etimolojilerinin ardına takılan zihninin düşünce kıvrımları arasında geziniyor. Kitap, kurmacanın hayatlarımızdaki yeri, gerçek olanla ilişkisi, hakikati nasıl ve hangi yollardan ürettiği, bir kurmacayı bir arada tutan ve ona bütünlük sağlayan şeyin ne olduğu sorularının peşine takılırken, okuru düşünen ve hisseden bir konuma alıyor. Kurmaca üzerine kurmaca olarak adlandırılacak küçük hikaye bölümleri hem okuru yazmaya teşvik etme hem de kurmacayı yine kurmacanın dilinden sökmeye girişimleri olarak kitapta yer buluyor. Dolayısıyla kitabın kurmacaların bilinçli birer tasarım oldukları yönündeki iddiası, kendi tasarımında da dikkat çekiyor.

Kurmacanın Zihni

Kitap üç temel bölümden oluşuyor: “Kurmacanın Zihni” başlığını taşıyan ilk bölümde temel tartışma zemini inşa ediliyor. Katmanlılık konusu dahilindeki kavramlar olan ironi, çeviri ve bilmece, aynı anda çalışan yapılara odaklanırken, okuru katmanlılık mekanizmasının nasıl çalıştığına bakmaya davet ediyor. Katmanlılığın, yapılar arasında kurulan hiyerarşinin iptali olduğunu da gözler önüne seriyor. Kitapta, kurmacanın alameti farikası olarak işaret edilen metafor, kurmacayla gerçeği, kurmacayla alıcıyı birbirine bağlayan bir köprü olarak ele alınıyor. En temel tanımıyla bir şeyi başka bir şeye benzetme olarak tarif edilen metafor, aslında insanın öğrenirken, anlarken ve anlatırken kurduğu benzerlikler, ilişkiler, köprüler biçiminde tanımlanıyor. Bu bölümde, kurmacanın metafor(lar)dan yapıldığı, benzeterek başlattığı ilişkiselliği başka zihinlerde sürdürdüğü iddia ediliyor.

Kurmacanın Belleği

“Kurmacanın Belleği” adlı ikinci bölüm; hafızaya, hafızanın katmanlılığına, kurmaca zihninin bellekle yoğun ilişkisine odaklanıyor. Kurmacanın ne olduğu sorusu, bir noktada kurmacanın o ana dek neleri sakladığı ve neleri unuttuğunun da cevabı olarak ifade ediliyor. Bu anlamda kurmacanın, olup bitenden geri kalan, hatırlanan ve belki daha önemlisi hatırlamayı bir zamansallaştırmayla yeniden kuran bir yapı olduğu savunuluyor. Kurmaca hafızasının sadece yazarının veya hikayenin hafızasıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda kendinden önce yazılmış, söylenmiş başka kurmacaların da hafızası olduğu öneriliyor. Kitap kurmacaların; yazarın, kurmacanın ve okurun belleği olarak en az üç belleğin toplamından oluşan yeni bir bellek kümelenmesi olduğunu dile getiriyor.

Bu bölümün önemli kavramlarından biri olan palimpsest, mekansal olan ve eş zamanlılık üreten metafora karşılık, zamansal ve art zamanlılık üretimi olarak ele alınıyor. Kurmacalarda palimpsest, Freudyen bastırılanın geri dönüşü, şimdiye musallat olan geçmiş, neyin geleceğe bırakılacağına seçimleri, unutma ve hatırlamanın diyalektik süreçleri açısından değerlendiriliyor. Kitapta palimpsest, metinlerarasılık açısından anahtar bir kelime olarak karşımıza çıkıyor ve tıpkı metafor gibi katmanları aynı anda ve bir arada görmeye olanak sağlaması açısından dikkate alınıyor. Bir temsil sanatı olarak kurmacanın orijinali hatırlama, şimdiye çağırma, şimdiden geriye bakma eylemleri olduğu, kurmacanın bellek ve hikaye etme kümelerini kesip çıkartarak bir palimpsest inşa ettiği ifade ediliyor. Bu açıdan pür

¹ Beliz Güçbilmez, *İroni ve Dram Sanatı*, Ankara: Deniz Kitabevi, 2005; Beliz Güçbilmez, *Zaman Zemin Zuhur: Geçmişin Tiyatral Temsili*, İstanbul: Kolektif Kitap, 2023

bir orijinallik tasavvurunun imkansızlığına odaklanılıyor. Palimpsest, kendinden önceki başka kurmacaların metaforu; onlara benzeyen fakat onlar olmayan ve kendinden sonra yazılacaklar için yeni bir yüzey biçiminde tarif ediliyor.

Kitap bu bölümde, kurmacanın yapay bir inşa olduğu fikrini, kurmacaların doğum hikayesinden başlayarak anlatıyor; kutsal anlatıların göksel düzlemlerinden yavaş yavaş yeryüzüne inerek dünyevileşmelerini tartışıyor. Bu noktada, her şeyin nasıl başladığını anlatan kurucu mitlerin, bize hayatımızın da anlatılar olmadan veya anlatılmadan oluşamayacağı bilgisini armağan ettiğini dile getiriyor. Bu bölümde, kurucu mitleri anlamaya yönelik tartışmalar, çok eski zamanlarda, Mezopotamya’da “Hiç kimse yokken ne vardı?” diye soran bir kadının zihnine yerleşerek anlatılan kısa bir hikayeye derinleşiyor; hikaye yazma veya hikaye anlatmanın bir düşünme eylemi olduğunu, fikrin hikayede doğduğu hatırlatılıyor. Buna göre her hikaye dünyanın, insanın, hayatın bir metaforu ve bir modelidir. Kitap, bu açıdan kurucu mitler evrenin bilgisini inşa eden ve sonraki kuşaklara aktaran birer zihinsel model olduklarını ve bu işlevleri nedeniyle, herkesin görebileceği bir yerde konumlandırılmaları, *yukarı kaldırılmalarının* gerektiğini iddia eder. Bu konum üstünlüğü arzusu, Platon’un idealar dünyasında da, kaostan kozmosa ulaşma amacı taşıyan anlatılarda da kendine yer bulur. Kitap bu noktada, mitik anlatılarda önemli olanın önce-sonra mantığıyla ilerleyen neden-sonuç zinciri olmadığını iddia ediyor. Çünkü bu anlatıların ilgilendiği asıl meselenin, tekrar edilebilir parçalar ve neyin sonraya bırakılacağına ilişkin seçimler olduğunu savunuyor. Bu anlatılar, devam edenle ilgilenerek zamanı yekpare bir bütünlük olarak algılamanın yolunu açıyorlar. Kitapta hikayelerin *yukarıdan inmesi* ise insanın çizgiyle, dolayısıyla kendi aracıyla göz hizasında buluşması biçiminde tarif ediliyor. Çizgisellik aynı zamanda insanın kendisini zamanda konumlandırmasının ve merkeze almasının hikayesi kitaba göre. Çizgisellik fikriyle birlikte, anlatılarda akıl yürütme aracı önce-sonra mantığı ve neden-sonuç zinciri haline geliyor. Böylece kitap, mitik anlatının yekpare zamanının yerini, her şeyin bir kerelik ve biricik olduğu, telafi edilemez, tarihsel ve doğrusal zamana bıraktığını iddia ediyor. Anlatıların artık tekrarı değil, farkı gözettikleri ve eylemi irade açısından değerlendirdikleri tartışılıyor. Kitaba göre bu durum, sürekli baştan başlayan döngüyü değil; sonluluğu, her şeyin bir gün biteceği kıyamet fikrini getiriyor. Böylece anlatılar, başlangıç, orta ve sonla belirlenmiş doğrusal olay dizisi ediniyorlar. Güçbilmez, bu noktada özellikle Rönesans’ın alameti farikası olan doğrusal perspektife ve onun ürettiği çerçeveleme fikrine odaklanıyor. Perspektifin insanın bakış açısına göre dünyanın çerçeve içine alınması olduğuna yer veriyor. Bu aynı zamanda *Decameron* veya *Hamlet* gibi çerçeve anlatıları veya çerçeve içinde çerçeve ihtiva eden anlatıları doğuruyor. Güçbilmez, doğrusal perspektifin dünyanın seküler bir modelini sunduğunu ve bu modelin kurmacalarda kadim anlatıların sonsuz döngüsünün yerini, sonlu hikayelere bırakması biçimde karşımıza çıktığını; kurmacalarda şimdinin anlaşılmasının çözümünün geçmişin bilinmesine bağlı olduğunu ve nihayetinde kurmacaların her şeyin bir nedeni olduğuna ilişkin bilimsel ve akılsal bir garanti sunduğunu savunuyor.

Kurmacanın Hakikati

Kurmacaların bizi nasıl etkilediğine, gerçek dünyayla nasıl ilişki kurduklarına odaklanan son bölüm, kurmacaların okurda ürettiği gerçeklik hissini teknik bir yaratı ve okurun/izleyicinin kurmacayla ilişki kurabilmesinin koşulu olduğunu iddia ediyor. Sanat yapıtlarını hayatla sınımanın kurmacaların avantajlarını yok ettiğini dile getiriyor ve kurmacaların yapay olmalarına rağmen okurda gerçek duygulanımlar yaratabildiklerine dikkat çekiyor. Kitap, kurmacaların olay dizilerinden ibaret olmadıklarını; dünyanın anlaşılmasını, dünya hakkında düşünülmesini sağlayan kompakt ve düzenlenmiş birer model olduklarını savunuyor. Bu model, hayattan seçilmiş ham verilerin işlendiği, gerçeklikten çekip çıkarılmış parçaların kurmacanın kadrajı, ölçeklendirmesi ve ışığında görüldüğü bir tasarım biçiminde tarif ediliyor kitapta. Bu tasarımın, gerçeklikten sonuç çıkarabilmemizi sağlayan bir kılavuz olduğu da savunuluyor. Kitap, kurmacaların hayatın üretmediği görme pozisyonlarını ürettiğini, hayatın sorularımıza karşı kayıtsızlığı, keyfiliği ve irrasyonelliğine karşın, muhtaç kaldığımız rasyonaliteyi bize sunduğunu iddia ediyor. Bu noktada, Güçbilmez, sanatı gerçeğe sadakat üzerinden açıklayan, sanatı olanı olduğu gibi yansıtmakla ilişkilendiren yansıtma teorisini tartışıyor ve kurmacaların böyle bir sorumluluğu olmadığını ifade ediyor. Oscar Wilde’ın “Hayat, sanatın taklididir” sözünü ödünç alarak, kurmacanın hayat karşısında tasarıma sahip olmalarıyla avantajlı olduklarını savunuyor.

Güçbilmez’e göre kurmaca, her durumda geçerli evrensel doğruların olmadığını gösterdiği gibi, bu varsayımların sınıdığı da bir alandır. Güçbilmez bu noktada, kurmaca yazarlığında tavsiye edilen anafikir ile yazmaya başlama önerilerini tartışıyor ve iyi kurmacaların okuruna bir şey öğretmek, açıklamak veya onları bir fikre ikna etmek gibi hedeflerinin olmadığını ifade ederek, önceden belirlenmiş bir anafikirle yazmaya başlamak yerine, hikaye anlatmaya yönelmeyi tavsiye ediyor. Güçbilmez’e göre kurmacalarla karşılaşan okur, kaçınılmaz olarak bir şeyler öğrendiği gibi, onu yazan yazar da yazma süreci boyunca öğrenir. Bu nedenle sabit bir noktadan başlayarak veya sabit bir noktaya varmayı amaçlayarak yazmak yerine, evrensel doğruluk iddialarını sınavan bir düşünme ve deneyim modeli sunmaya çalışmak daha kıymetli olacaktır.

Nihayetinde Güçbilmez, kurmacalara vicdanlı olmayı, empati kurmayı, duygusal eğitimimizi borçlu olduğumuzu ve kurmacaların gerçeğin gerçek olduğunun garantörü olduklarını öne sürüyor. *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?* adlı kitap, kavramları tartışırken önemli teorilere yer veriyor olması ve karmaşık teorik argümanları günlük konularla ilişkilendirmesiyle, okurlarına zengin bir katmanlılık sunuyor ve kurmacayla ilgilenen herkesin mutlaka okuması gereken, oldukça ufuk açıcı bir kitap olma özelliği kazanıyor.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Author declared no financial support.

ORCID:

Duygu Toksoy Çeber 0000-0001-8921-6075

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Güçbilmez, Beliz. *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?*. İstanbul: Kolektif Kitap, 2023

Güçbilmez, Beliz. *İroni ve Dram Sanatı*. Ankara: Deniz Kitabevi, 2005.

Güçbilmez, Beliz. *Zaman Zemin Zuhur: Geçmişin Tiyatral Temsili*. İstanbul: Kolektif Kitap, 2023.

Atf Biçimi / How cite this article

Toksoy Çeber, Duygu. "Kurmaca ve Gerçek İlişkisi Üzerine Bir Kitap: *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız?*." *Anne Ben Düştüm mü? Kurmacalara Neden Muhtacız? İncelemesi*, yazar Beliz Güçbilmez. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi* 38, (2024): 62-65. <https://doi.org/10.26650/jtcd.2024001>